

“Myö olemmo livgiläzet”, mutta koulua käyneet venäjäksi ja suomeksi

Venäjän Karjalan kylissä käydessä yllättyy, koska siellä “ristikansan” kanssa pääsee hyvin juttuun osaamatta itse lainkaan venäjää. “Babat” ja “died’oit” “pakisevat” sekä karjalaksi, suomeksi että venäjäksi. Työikäisistäkin useimmat ymmärtävät karjalaa, ja osa puhuukin sitä. Nuorten ja lasten kanssa karjalankielinen keskustelu kyllä voi olla jähmeää, mutta suomi saattaa sujua, mikäli keskustelukumppanin opinto-ohjelmassa koulussa on ollut suomen kieli. Englanti on Venäjälläkin nuorten valttia.

Sen, miksi Karjalan korpikylien rahvas on hyvin kielitaitoista kansaa, selittää Neuvostoliiton aikainen politiikka. Valtaosa karjalaisista on elämänsä ajan uskonut yhteen ainoaan auktoriteettiin ja järjestelmään, ja karjalaisilla on historiansa aikana ollut useita murrosvaihteita, joista yksi sijoittuu lähihistoriaan eli neuvostoaikaan. 1900-luku onkin ollut Venäjän karjalaisille jatkuvaa yhteiskunnallisen miljöön muutosta. (Pyöli 1996, 17, 20). Murrokset ovat heijastuneet myös kieli-politiikkaan.

Karjalan tasavalta, jonka karjalaisasukkaat tunnustetaan kansaksi ja jolla on oma kieli, on vuodesta 1991 alkaen ollut yksi Venäjän federaatioon kuuluvista autonomisista tasavalloista. Entisen Neuvostoliiton kansalliset vähemmistöt ovat heränneet vuosituhannen vaihteessa uudenlaiseen etniseen tietoisuuteen ja osoittaneet itsenäisyyspyrkimyksiäkin. Liikehdintää on ollut myös Karjalassa. (Pyöli 1996,17.)

Karjalan kielen opetus mahdollistui kouluissa ja päiväkodeissa 1980-luvun lopulla, mikä oli merkittävä edistysaskel vähemmistökielille (Pyöli 1996, 49). Opetuksen alkuun saattaminen tapahtui juuri ennen Neuvostoliiton hajoamista. Karjalan tasavallan koulut saivat vuonna 1989 luvan opettaa 2-3 viikkotuntia karjalan kieltä, jonka merkittävänä kehittäjänä ja nostattajana on toiminut Aunuksen Kotkatjärven koulun opettaja Zinaida Timofejevna Dubinina. Hänen kanssaan käymäni keskustelut ja kirjeenvaihtomme sekä Dubininan (2013) liki 300-sivuinen kirja “Kirjutukset” ovat päälähteinäni tässä artikkelissa, jossa selvittelen, mikä karjalan kieli on, millaista kieli-politiikkaa Karjalassa on harjoitettu ja millainen on karjalan kielen eteen uurastaneen Zinaida Dubininan (Z.D.) elämäntarina. Keskeiset lähteeni jätän artikkelissani tilan säästämiseksi ilman tekstiviitteitä.

Livvin kieli, mikä se on?

Karjalan kieli on lähin suomen sukukielistä, jota on kutsuttu milloin karjala-aunukseksi, milloin se on luettu itäkarjalaismurteeksi. Se jakautuu kahteen päämurteeseen: varsinaiskarjalaan ja livvinkarjalaan eli aunuksenkarjalaan. (Kotus 2014.) Livviä puhutaan pääasiallisesti Aunuksen ja Prääsän piireissä, jonne tämä artikkelini sijoittuu. Aunuksen piiri on ainoa, jossa karjalaiset ovat enemmistönä. 1990-luvulla arvioitiin, että aunuksen puhujia oli 20 000, joista noin 19 000 asui Aunuksen piirissä (Pyöli 1996, 33). Vuonna 2009 Aunuksen väestöstä oli karjalaisia 60 %. Livviä puhuivat myös suomalaiset Salmassa ja Suojärven Hyrsylänmutkassa. Livvinkarjala ei avaudu suomalaisille niin helposti kuin vienankarjala, sillä se on lähellä vepsää. Nykyään on kehitteillä karjalan eri murteiden pohjalta eri kirjakieliä, joista yksi on livvinkarjala. (Kotus 2014).

Raija Pyöli on tutkinut väitöskirjassaan aunuksenkarjalaa eli aunusta, joka hänen mukaansa on yksi karjalan kielen neljästä päämurteesta, joita venäläistutkimusperinteen mukaan olisi vain kolme: varsinaiskarjala, lyydi ja livvi. Aunuksen puhujat (livviköt) itse nimittävät kielimuotoaan livviksi, mutta käyttävät kielestään myös pelkkää karjala-nimitystä. (Pyöli 1996, 23.) 2000-luvulla Pyöli on julkaissut mm. “Livvinkarjalan kieliopin” (2012), jonka alkupuheessa hän ohjeistaa näin: “Opiskellessasi karjalan kielen aunuksenkarjalaista kielimuotoa eli livviä tulet huomaamaan monia yhtäläisyyksiä suomen kielen kanssa...”.

Ensimmäinen maininta Karjalasta esiintyi venäläisissä kronikoissa v. 1143, mutta karjalaiset heimot ovat liikkuneet alueella jo paljon sitä ennen (Pyöli 1996, 19). Ensimmäinen tuohipalaselkeä kirjoitettu karjalankielinen kirja on löydetty 1200-luvulta (Dubinina 2013, 150).

Lönnrot tutustui aunuksenkarjalaan runonkeruumatkallaan v. 1841, jolloin hän joutui kääntymään Petroskoista takaisin. Yllättävää matkankäännettään Lönnrot käytti hyödyksi ja päätti tutkia aunuksen kieltä. Harmikseen Lönnrot huomasi, että aunus oli turmeltunut venäjän kielen vaikutuksesta. Kieleen olivat hänen mukaansa tunkeutuneet mm. kaikki venäjän suhuäänteet ja sanastostakin kolmannes oli venäläisperäisiä. Vain puolet suomen sanoista tunnettiin aunuksessa, jossa oli kyllä säilynyt suomesta jo tuolloin hävinneitä muotoja ja sanoja. Ne auttoivat kielentutkijoita ymmärtämään suomen kehitystä. Lönnrot laati aunukselta 300 sanaa käsittävän luettelon. (Anttila 1985, 276.)

Livvinkarjalaksi Kalevalan kääntänyt Zinaida Dubinina kertoo, että hän käänsi Kalevalan “karjalan livvin kielelle”, mikä on varsin neutraali ilmaus, koska rajantakaisessa Karjalassa hiertää asujia, tutkijoita ja päättäjiä niin karjalan kielen asema kuin myös karjalan kehittäminen kirjakielleksi. Aunuksen Karjalassa toivotaan, että karjalan kirjakielleksi otettaisiin enemmistön käyttämä livvin kieli, jota rikastutettaisiin toisten

murteiden sanoilla (Volkov 2001). Murre-eroista huolimatta ihmiset ymmärtävät toisiaan ja tuntevat kuuluvansa Karjalan kansaan.

Livvin kieli elää. Kodeissa sitä puhutaan, sillä kirjoitetaan, tehdään diplomitöitä, rukoillaan ja lauletaan. Opetus- ja työkielenä livvi sen sijaan on syrjäytetyssä asemassa. Livviksi ilmestyy Petroskoissa “Oma Mua” -lehti, ja livviksi toimitetaan radio- ja televisio-ohjelmia. Venäjänkielinen koulu on aiheuttanut sen, että karjalaiset yhä vähemmän puhuvat äidinkieltään. Karjalaa opetetaan lastentarhoista yliopistoon saakka, mutta pääasiassa vain isovanhemmat ovat niitä, jotka jatkavat kieli-perinnettä. Rehtorit ovat avainasemassa, annetaanko nykyisin Karjalan kouluissa karjalan opetusta.

Aunuslaista maisemaa (Seppo Hyyrö 2001)

“Kieli ei elä kansatta” Martti Penttonen (2006, esipuhe) on todennut. Hänen mukaansa yhteiskunnallinen ja koulusanasto

samoin kuin luontosanastokin ovat karjalan kielessä hyvin kehittyneitä Sanastokomitean, Oma Mua -lehden ja Petroskoin yliopistoissa tehdyn työn ansiosta. Livviä Penttonenkin (2006, 92) pitää karjalan kielen murteena.

Suomessa karjalan kielen asema on vahvistunut vuodesta 2009 alkaen, jolloin se sai Suomen virallisen ei-alueellisen vähemmistökielen statuksen (Yle 2009; Pyöli 2012, 8; Kotus 2014). Tässä artikkelissani pyrin välttämään kielipoliittiset kiistat ja siksi käytän kielestä sitä nimeä, jota lähteeni kussakin tapauksessa ovat käyttäneet.

Opetuskielenä venäjä, suomi ja karjala – kukin vuorollaan ja yhtä aikaakin

1900-luvun alussa toimi Aunuksen maaseutukuvernementissa, jossa karjalaisasutus on varsin yhtenäistä ja kylät perikarjalaisia, 596 venäläistä koulua. Karjalaisten osuus Aunuksen kuvernementissa oli v. 1920 peräti 94,6%. Äidit ja buabot siirsivät kulttuuriperinnettä. (Pyöli 1996, 20-22.)

Pian vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen syntyi yksi sosialistisista neuvostotasavalloista, Karjalan ASNT. Oppivelvollisuuslaki annettiin Neuvostoliitossa v. 1931. Se velvoitti 8–12-vuotiaat lapset 4-vuotiseen alkeiskouluun. Myöhemmin perustettiin 7-luokkaisia vajaakeskikouluja suurehkoihin kyliin ja teollisuuskeskuksiin. Väkirikkaissa asutuskeskuksissa avattiin 10-luokkaisia täydellisiä keskikouluja. Oppivelvollisuus laajeni v. 1936, jolloin vähintään vajaakeskikoulun käynti tuli pakolliseksi. (Hölsä 2000, 12.)

Ennen oppivelvollisuuden säätämistä Neuvosto-Karjalan kouluolot olivat varsin takapajuiset. V. 1926 arvioitiin yli 8-vuotiaista lapsista olleen jopa 40 % lukutaidottomia. Kansanopetuksen järjestämisen suurena ongelmana oli opettajien puute, joskin venäjänkielistä opettajaoppia oli annettu Petroskois-

sa vuodesta 1903 alkaen ja Petroskoin suomenkielisen Pedagogisen Teknikumin toiminta vakiintui vuodesta 1923 lähtien (Hölsä 2000, 11-13).

Heti Venäjän vallankumouksen jälkeen alkoi Karjalassa kommunistinen hallintojärjestelmä Karjalan Työkansan kommuunin KTK:n myötä. Suomesta siirtynyt fil.tri Edvard Gylling valittiin kommuunin vallankumouskomitean puheenjohtajaksi. Monet muutkin Suomesta paenneet saivat Moskovan tuella mittavat valtuudet Karjalan hallinnossa, ja niinpä alkuperäisiä karjalaisia hallitsivat suomalaisemigrantit. Suomalaisesta kulttuurista ja kielestä tuli perusta Karjalan kansalliselle kulttuurityölle. (Hölsä 2002, 10–11.) KTK teki helmikuussa 1925 päätöksen, että kaikissa hallintoportaissa tuli ottaa käyttöön suomen ja karjalan kieli ja kaikkien virkamiesten tuli oppia suomea. Päätös koki kyllä suurta vastustusta kouluissakin, joissa vanhemman polven opettajat olivat venäjänkielisiä. (Akilan 2001.)

KTK:n päätös oli karjalan kielelle elähdyttävä, sillä se synnytti karjalankielisiä lehtiä ja päivänvaloon nousi kysymys karjalan kielen kehittämistä ja kirjakielen luomisesta. Sykähdys jäi kuitenkin lyhyeksi, ja karjala sulautuikin suomen kieleen. Lukuvuodesta 1926–27 alkaen suomesta tuli karjalaiskoulujen opetuskieli. (Akilan 2001.) Suomi määrättiin karjalaisten ja vepsäläisten ainoaksi kirjakieleksi ja koko Karjalan käyttökieleksi. Suomen kielen nostaminen venäjän rinnalle palveli sekä ulkopoliittisia tarpeita että punasuomalaisien keskeistä roolia. Gyllingillä oli kaukotavoitteena liittää Karjala osana punaista Suur-Suomea tulevaisuudessa perustettavaan Skandinavian neuvostotasavaltaan. (Hölsä 2002, 11, 14.) Toisin kuitenkin kävi.

Stalinin vainojen alettua vuonna 1937 suomen kieli todettiin “porvarillisen nationalismen ilmentymäksi”. Tarkoituksiksi tuli saada Neuvosto-Karjalaan yhteinen kirjakieli, jonka valmistelun sai tehtäväkseen akateemikko D. V. Bubrik. Hän laati

kyrilliseen kirjaimistoon perustuvat karjalan aakkoset sekä kieliopin, johon hän yhdisti eri murteita, lähinnä tverinkarjalaa ja aunusta. Kielen opetus alkoi alkeiskouluista, ja vuoden 1938 alussa loppui suomen opetus. (Pyöli 1996, 47.)

Nykykarjalaisia äitejä ja buaboja Uuden Testamentin ilmestymisjuhlassa Petroskoissa 5.5.2003 (Seppo Hyyrö 2003)

“Vastavallankumouksellista kirjallisuutta” alettiin tuhota, mikä merkitsi suomenkielisen kirjallisuuden poistoa kirjastoista ja kirjakauppojen varastoista. Suomenkieliset sanomalehdet lakkautettiin ja kirjapainot muutettiin venäläisiksi. Vuonna 1937 karjala määrättiin tasavallan 3. kieleksi. Suomen kielestä

vapautuneet oppitunnit siirrettiin venäjän ja matematiikan opetukseen. Aapinen, lukukirja ja alaluokkien matematiikan kirja saatiin karjalaksi. Alkeiskoulujen ja vajaakeskikoulun 5.- ja 6.-luokkalaiset saivat luvan käyttää karjalaa eli äidinkieltään oppitunneilla. Tavoitteena oli siirtyä karjalaiskouluissa kokonaan karjalankieliseen opetukseen lv. 1939-40. Karjalan opettajista vain oli kova pula. Opettajainstituutti ja opettajaopisto venäläistettiin, eikä niissä saanut puhua suomea, mutta aloitettiin kyllä karjalankielinen opettajienvalmistus. (Hölsä 2000, 19; Hölsä 2002, 15.)

Karjalaistumiskausi kesti vain 1,5 vuotta, ja se oli sekavaa ja ongelmia täynnä. Opetuksen taso laski. (Pyöli 1996, 48.) Talvisodan jälkeen syksyllä 1940 karjalaiskoulujen opetuskieleksi määrättiin jälleen suomi. Kouluihin tuli hankkia suomea taitavat opettajat sekä oppikirjojen ja muunkin materiaalin oli oltava suomenkielistä. Kaksi vuotta keskeytyksissä ollut opettajankoulutus Uhtualla käynnistettiin jälleen ja Viipuriin perustetussa opettajaopistossa annettiin opetusta suomeksi. Radikaalia muutosta perusteltiin sillä, että “suomen kieli on ymmärrettävää karjalaisille, ja niin karjalaisten kulttuuri kehittyy nopeasti”. Todellisena tavoitteena kuitenkin oli “Suomen ja Karjalan kansan yhdistäminen, ja uudessa tasavallassa tulisi olemaan kaksi kieltä: suomi ja venäjä”. (Hölsä 2000, 19–20.)

Elokuussa 1940 Aunuksessa pidetyssä opettajainkokouksessa osanottajat valittivat niistä haitoista, joita toistuvat opetuskielen, oppimateriaalin ja kirjaimiston muutokset aiheuttivat koulutyössä. Opettajat katsoivat, että oli perin vaikeaa selvittää lapsille, miksi parin vuoden ajan juuri parjattu suomi olikin taas koulukieli. Hallintoa edustava virkamies vastasi, että Neuvostoliiton tarkoituksena oli valloittaa koko Suomi, joten Neuvosto-Karjalan koulujen piti kasvattaa kaadereita eli virkamiehiä koko Neuvosto-Suomea varten. (Hölsä 2000, 20.) Lukuvuonna 1940–41 Neuvosto-Karjalan 806:sta koulusta aloitti opetuksensa suomeksi noin neljännes eli 206. Opetusta suomeksi

sai 15 314 oppilasta. Tavoitteena oli, että koulujen ylimpien luokkienkin opetus muuttuisi lv. 1941-42 suomenkieliseksi. (Hölsä 2002, 15–16.)

Suomalainen kansakoulu Itä-Karjalassa

Martti Hölsä (2002) on kirjoittanut suomalaisten Itä-Karjalan miehitysajalta kirjan “Suomalainen kansakoulu Itä-Karjalassa 1941–1944”. Seuraavat kappaleet ovat poimintoja hänen kirjastaan.

Autonomiamme ajoilta alkaen Itä-Karjala on ollut suomalaisten kiinnostuksen kohteena niin heimoaateen kuin kulttuuripolitiikan kannalta. Karelianismin synnyttämä innoitus on vienyt monen tiedemiehen, taiteilijan ja kirjailijan Vienan Karjalaan ja Aunukseen. Suomen itsenäistyttyäkin useat järjestöt ja yhdistykset toimivat heimotyön merkeissä. Keväällä 1941 heimoaatteessa tapahtui yllättävä käänne, kun Saksa lupaili Suomelle maa-alueen laajentumista osana Saksan hyökkäysoperaatiota Neuvostoliittoon. Suomen poliittinen johto kiinnostui Itä-Karjala -kysymyksestä. Kiinnostuksen ensisijainen tavoite oli kylläkin Neuvostoliiton talvisodassa valtaamien alueiden palauttaminen Suomelle.

Jatkosodan alussa 10.7.1941 suomalaiset ylittivät ennen talvisotaa olleen rajan. Jo ennen Karjalan valtausta aloitettiin vallattavien alueiden toimintojen suunnittelu. Suomalaiskansallisen koululaitoksen perustaminen oli ensimmäisiä Itä-Karjalassa toteutettavia konkreettisia hallintotoimia. Oli hankittava monin eri keinoin tietoja Neuvosto-Karjalan kouluoloista ja valmisteltava opetuksen järjestäminen kouluikäisille karjalaislapsille ja -nuorille, joita oli jäänyt miehitysalueelle suhteellisesti eniten väestöstä. Miehitysalueella takavarikoitaviksi määrätyt oppi- ja tietokirjatkin olivat suomalaistiedustelijoiden kiinnostuksen kohteina. Karjalan

suuremmissa taajamissa ja kylissä oli ennen vuotta 1940 yleistyntynyt 7-vuotinen opiskelu. Lukutaitoisia laskettiin olleen silloin Karjalassa 85 %.

Valistusupseeri Martti Helan laatiman muistion mukaisesti sotilashallinnon vastuualueella piti mitä pikimmiten käynnistää suomalaiskansallisen hengen läpitunkema koululaitos Karjalan lapsille, joilla tarkoitettiin vain suomensukuisten väestön lapsia. Tavoitteena oli, että kaikkien Itä-Karjalan keskikoulujen toiminta saatiin jatkumaan, mutta suomalaisiksi oppikouluiksi muutettuina. Järjestämisperiaatteena oli Suomen koulumuotojen käyttöönotto. Ohjesääntö oli laadittava Kanta-Suomen kansakoululaitoksen mukaiseksi mm. siitä syystä, että liitettäessä Itä-Karjala tulevaisuudessa Suomen valtioon, sen koululaitoksen yhdistäminen suomalaiseen koulujärjestelmään toteutuisi ongelmitta. Oppivelvollisiksi määrättiin 7–15-vuotiaat ja opetuskieleksi suomi. Oppivelvollisuusjulistus annettiin Itä-Karjalassa 29.10.1941. Kansakoulujen yleinen johto ja valvonta kuului Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnalle.

Sotilashallinnon oli hankittava pääosa koulukalustosta, oppimateriaalista ja opetusvälineistä Suomesta. Suomalaiset rahtasivat Vienan ja Aunuksen laulumaille kanteleitten sijasta kouluharmonieja. Oppikirjojen valintaa ja tilaamista varten sotilashallinto oli saanut kustantajilta näytekappaleet jokaisesta kansa- ja oppikoulua varten julkaistusta oppikirjasta ja opettajan oppaasta. Tarkoitus oli käyttää suomalaisia oppikirjoja Itä-Karjalan kouluissa. Kuitenkin lukemisen, maantiedon, historian ja laulun opetusta varten oli tehtävä suomalaiskansallista kasvatusta tukevaa oppimateriaalia. Prof. Aarni Penttilän tehtäväksi tuli “Karjalan lasten aapisen” laatiminen ja seminaarin harjoituskoulun johtaja Kaarlo Merikoski työsti Maamme-kirjaa vastaavan Suur-Suomen lukukirjan. Muitakin oppikirjoja valmistui Itä-Karjalan kouluihin, joskaan kaikkia ei saatu joko painetuiksi tai käsikirjoitukset vain “hukkuivat”.

Penttilän 80-sivuinen Otavan kustantama ja Rudolf Koivun

sekä Aarne Nopsasen kuvittama aapinen pyrki muuttamaan itäkarjalaislasten mieltä suomalais-isänmaalliseen suuntaan. Esim. Maamme-laulun ja Karjalaisten laulun tekstien yläpuolella seisoivat aapisessa teksti: “Me asumme ja elämme Suomessa. Suomi on isänmaamme. Olemme suomalaisia. Suomen kieli on äidinkielenne. Ennen raja erotti meidät Suomesta. Ennen vieras venäläinen piti Karjalaa vallassaan. Nyt on toisin. Raja ei enää erota meitä veljistämme. Vieras sortaja on ajettu omalle maalleen.”

Miehitysalueen suomenheimoisille neuvosto-opettajille ilman uudelleen koulutusta ei uskottu opetusvastuuta, vaan opettajat palkattiin Suomesta ja sotilaspalveluksessa olleista henkilöistä. Avoimeksi julistettuihin opettajien virkoihin oli hakijoita moninkertainen määrä. Kun opettajat oli valittu ja pikakurssitettu, sotilashallinnon järjestämä virallinen kouluopetus pääsi alkamaan Itä-Karjalan 46 kansakoulussa 24.-30.11.1941. Joissakin paikoin koulut oli avattu jo aiemmin, kuten Präässä syyskuun alussa. Lukuvuoden 1941-42 lopussa Itä-Karjalassa oli 66 suomalaiskoulua, joissa toimi 74 miesopettajaa ja 47 naisopettajaa yläkansakoulun puolella sekä lisäksi 81 alakansakoulunopettajaa. Karjalaislapsia oli oppilaina 5 633. Komeasti kajahti tarkastajan käydessä näissä koulussa laulu “Nouse, riennä Suomen kieli”.

Karjalassa koulua käytiin entisissä koulurakennuksissa ja karjalaistalojen tiloissa, joita putsattiin, korjattiin ja kohennettiin. Tavoitteena oli “ryssäläisen leiman poistaminen koulurakennuksista”. Oppimateriaalien saanti vain viivästy, mutta kun niitä Suomesta viimein saatiin, herättivät ne lapsissa kiinnostusta, jopa ihastusta. Runebergiä, Topeliusta ja Kalevalaa suositeltiin käytettävän suomen kielellä, jolla muukin opetus annettiin (Kulomaa 1989, 180-181).

Koulunkäyntiin motivoi päivittäinen tarjottu lämmin ateriala. Pelkoja ja epäluuloa herätti niin lapsissa kuin heidän vanhemmissaan suomalaisopettajien järjestyksenpito.

Neuvostokouluissa fyysinen rangaistus oli kiellettyä, Aunuksen piirissä jo 1800-luvun lopusta alkaen, eikä karjalaiskodeissa ollut tapana rangaista lapsia ruumiillisesti. Suomalaisopettajat sen sijaan saattoivat jopa piiskalla sivaltaa. Opetuksessa suurimmat hankaluudet olivat lyydiläis- ja vepsäläisalueilla, missä lapset “puhuivat ryssää” keskenään ja missä suomea ei aiemmin oltu viljelty. Päähuomio kiinnitettiin näillä alueilla suomen kielen opiskeluun. Aapinen oli tärkein kirja kaikilla luokka-asteilla. Uskontokasvatukselle annettiin suuri merkitys (Seppälä 1989, 96).

Kouluopetus ja erilainen suomenkielinen kurssitus olivat tehokkaita suomalaistamisen muotoja. Lapsia ja nuoria kasvatettiin Suur-Suomen kansalaisiksi. Alkuvuosina venäjänkielisten lasten opetus lyötiin laimin, vaikka esim. Petroskoin lapsista suurin osa puhui venäjää. Vuodesta 1943 alkaen tätä laiminlyöntiä kohennettiin ja perustettiin kouluja myös venäläisille lapsille. Kuitenkin 70 % näistä jäi ilman minkäänlaista opetusta. (Kulomaa 1989, 180-181; Seppälä 1989, 97.)

Kevätlukukausi 1944 sujui häiriöttä ja päättyi Itä-Karjalan 112 suomaiskoulussa 20.5.1944. Opettajia oli tuolloin 331 ja oppilaita jatkokoululaisineen liki 10 000 (Seppälä 1989, 94). Valmistauduttiin kesätöiden ja -talkoiden ohjaukseen sekä seuraavan lukuvuoden työn suunnitteluun, mutta tulikin äkkilähtö Karjalasta. Unelma Itä-Karjalasta osana Suomea sortui kesäkuussa 1944. Kansakouluissa evakuointi alkoi kesäkuun puolivälissä. Lähtö oli yllätyksellinen, ja lähdön lopullisuuden tiesivät niin lähtijät kuin saattajat. Kolme vuotta kestänyt suomalaismiehitys Karjalassa oli ohi.

Vaikka Karjalan väestön suhtautuminen miehitysviranomaisiin oli yleensä varautunutta, luottamus kansakouluun oli ilmeisesti hyvä. Karjalaiset kylläkin osasivat taitavasti kätkeä sen, mitä sisimmässään todella tunsivat. Itsesuojeluvaisto lienee opettanut heille sen, että mielipiteissä kannatti myötäillä vallitsevaa järjestelmää, joka oli vaihtunut tiuhaan. Vuodesta

1920 alkaen aina vuoteen 1958 asti “karjalaiset saivat kokea rajuja kielipoliittisia muutoksia, jotka omalta osaltaan ovat aiheuttaneet epävarmuutta äidinkielestä ja etnisestä itsetunnosta.” (Pyöli 1996, 46).

Uralilta evakosta kotiin Karjalaan

Suomalaiset luovuttivat Äänislinnan (Petroskoin) venäläisille 28.6.44. Neuvosto-Karjalan vapauduttua suomalaisista neuvostoviranomaiset aloittivat miehitysalueella asuneiden kuulustelut. Miehityshallinnon tehtävissä olleet henkilöt teloitettiin ja muita syyllisiksi katsottuja rangaistiin ankarasti. Koululaisiakin kuulusteltiin ja heiltä kyseltiin suomalaisten antamasta opetuksesta ja opettajista. Evakkotaipaleelta palanneiden oli vaikea hyväksyä sitä, että Karjalaan miehitysjaksiksi jääneillä näytti olleen melko hyvät olot siihen nähden, mitä suomalaisia paenneilla evakoilla oli ollut pakopaikoissaan Venäjällä. (Hölsä 2002, 180.)

Yksi evakkoperheistä monien muiden joukossa oli perhe, jonka 7 lapsesta oli yksi Zinaida Timofejevna, sittemmin Dubinina. Perhe ilman isää palasi Uralilta Matrossaan omaan kotiin, jonka olivat joutuneet jättämään kesäkuussa 1941, jolloin pommi oli iskenyt taloon. Se oli hajottanut rakennusta ja pihapiiriä. Kukaan talossa olleista ei pommituksessa kuollut, mutta Zinaida oli haavoittunut päähän. Hänestä tuli 6-vuotiaana sotainvalidi. Perhe kuljetettiin läheiseen Petroskoin kaupunkiin ja lähetettiin sieltä evakkoon Uralille Komin Kudymkarin piiriin köyhään ja syrjäiseen komien ja permien kylään.

Uralilla Zinaidan perhe asui pienessä kylmässä parakkikamarissa. Matrossasta lähdettyä perheen venäjää taitanut kommunisti-isä joutui sotaan, ja “tuattoi tapettih voinale”. Isää ei enää Matrossasta lähdön jälkeen nähty. Äiti yritti pitää hengissä suuren lapsilaumansa kolmen evakkovuoden ajan. Lapsetkin

joutuivat etsimään ja kaivamaan syömistä milloin suosta, milloin metsästä ja niityiltä. Talvet olivat kylmiä, pitkiä ja ankeita, nälkä ainaisena seuralaisena. Paikallisilta asujilta opittiin jotakin, kuten tuohivirsujen tekoa. Kesät kuljettiin kengittä, mutta talvella päästiin ulos virsuissa, vanhimmat sisarukset venäläiseen kouluunkin.

Se, mikä piti nälässä ja vilussa perheen hengissä, oli karjalan kieli ja toivo päästä takaisin kotiin kauniiseen Karjalaan. Vilussa, pimeässä ja nälässä ollessakin aina “pakistiin”. Äiti, lukutaidoton ja venäjää taitamaton karjalaisnainen oli mahtava lohduttaja. Hän kertoi vanhoja tarinoita ja lauloi muinaisia karjalaislauluja. Yhdessä muisteltiin kaunista kotiseutua, sen ihmisiä ja tapahtumia. Perheen kotikieli oli “liygi”. Äiti hallitsi perinteisen karjalaisen kulttuurin. Koska Zinaidatyttö oli oppinut lukemaan jo ennen evakkoa, hän luki, mitä käteensä sai, kuten vanhempien sisarustensa koulukirjat.

Zinaidan perheen paluu Uralilta Matrossaan tapahtui elokuussa 1944. Perhe ei siis asunut suomalaismiehityksen aikana Karjalassa, eikä Zinaida käynyt päivääkään suomalaisten kansakoulua. Hän meni venäläisen koulun 2. luokalle, kun koulut käynnistyivät lokakuussa. Ikää tytöllä oli melkein 10 vuotta. Niin kotona kuin koulussa oli pulaa ja puutetta, nälkää ja vilua. Syömistä etsittiin kuten Uralilla ollessakin luonnosta. Jumalalta rukoiltiin apua. Zinaida hukutti elämisen ankeuden lukemiseen – kuten Elias Lönnrot Suomessa edellisvuosisadan alussa.

Lumatjärvelle ja Kotkatjärvellä kouluun

Kevään 1945 tultua Zinaidan äiti muutti perheensä miesvainajansa kotikylään Lumatjärvelle, jossa Z. oli syntynyt joulukuussa 1934. Kylä oli kaunis ja lapset ihastuksissaan kiljuivat: “Oi mi äijy vetty!”. Äiti sai työtä 6 km:n päässä sijaitsevasta Kotkatjärven (Kotkozeron) koulusta siivoojana.

Koulurakennuksen kuva on Hölsän kirjassa (2002, 17). Lapset asustivat Lumatjärvellä ja makaillessaan tutkivat asumuksen seiniä. Ne oli tapetoitu suomalaisilla sanomalehdillä. Niitä lukutoukka Z. tutki ja oppi lukemaan suomea. Naapuri neuvoi hänelle suomalaisten kirjaimet ja varoitti, että Kotkatjärven koulu olisi suomenkielinen. Suomalaismiehityksen aikana karjalaislapsille pakolliseksi tullut suomen kieli pysyi tässä asemassa aina vuoteen 1958, jolloin vasta pakollisesta suomesta luovuttiin (Pyöli 1996, 48).

Kotkatjärven nykyinen koulu on rakennettu v. 1991 ja sitä käy noin 140 oppilasta. (Seppo Hyrö 2013)

Kun Z:n äiti pääsi Kotkatjärven koululle lämmittäjäksi ja sai asunnoksi koululta pienen kamarin, perhe muutti sinne. Z:lle muutto oli onnekas. Myöhemmin hän on muistellut tuota aikaa: “Ei täysi maha eikä rikkaus ole tärkeää elämässä, vaan tärkeintä on oppiminen ja kirjat”. Kirjoja olikin Kotkatjärven vajaan

keskikoulussa. Niitä lukemaan oli tytön mieli. Hän pääsi koulun 3. luokalle, vaikkei suomea silloin juurikaan osannut. Koulu oli suomenkielinen, vaikka oppilaiden kotikieli oli livvi, samoin kuin opettajankin äidinkieli. Opiskelu sujui Z:lta hyvin, ja hän sai hyvästä koulumenestyksestä “stipendin”, kävelykengät. Niillä pääsi seuraavan talven yli. Opettaja huomasi tytön lukuhalut ja toi tälle kirjoja. Z. luki kaikkea, mm. “Oliver Twistin”.

Kotkatjärven koulu oli suomalaismiehityksen aikana ollut osa Aunuksen piiriesikuntaan kuuluvaa yliopettajapiiriä. Yliopettaja R. Aksolalla oli ollut Kotkatjärvellä aluksi melkoinen urakka, sillä koulu oli sodan jäljiltä pitänyt kunnostaa. Ikkunat olivat säpäleinä, ovet rikki ja seinissäkin tykinammusten aukkoja. (Hölsä 2002, 47, 51.) Vallan vaihduttua Neuvosto-Karjalassa ei tiedetä, että lapsia olisi painostettu tai syrjitty siitä, että he olivat käyneet miehittäjän koulua. Suomalaiskouluista saaduilla todistuksilla ei kuitenkaan katsottu olevan arvoa, ja niinpä ne joko hävitettiin tai pidettiin visusti piilossa, kuten miehitysajan valokuvatkin. Suomenkielistä kansakoulua käyneillä karjalaislapsilla suomi sujui neuvostokoulussakin, mutta venäjän kielen kanssa oli vaikeuksia. Useimmat vaikenivat aina 1990-luvulla asti siitä, että olivat olleet oppilaina miehittäjän koulussa. (Hölsä 2002, 181–182.) Suomenkielisestä koulusta rahvas ei kuitenkaan pitänyt, vaan vaikeroi: “Migu suomen kieli, parem ven’an!” (Dubinina 2013, 46).

Zinaidan perhe eli Kotkatjärvellä sosiaalisessa ja taloudellisessa pulassa. He olivat kylässä vieraita, köyhiä ja kodittomia, kyläläisistä poikkeavia. Myöhemmin Z. D. on pohtinut, olisiko äidin ollut sittenkin parempi jäädä perheineen Matrossaan, jossa heillä oli oma koti ja jossa isä oli ollut arvostettu ja kunnioitettu henkilö. Pulassa ja puutteessa kuitenkin elettiin Kotkatjärvellä vuodesta toiseen. Zinaida kävi vajaa-keskikoulun siellä loppuun.

Suomenkielisen vajaan kesikoulun käyneille nuorille ei 1950-luvun alussa ollut Karjalassa juuri jatko-opintomahdollisuuksia. Yksi kuitenkin oli, ja se oli Petroskoin opettajaopisto, jossa toimi suomenkielinen osasto. Sinne 16-vuotias Z.D. lähti opiskelemaan monen muun karjalaistytön tavoin. Oli samantekevää, vaikka oppilaitoksen muu opetus oli venäjäksi, kunhan vain opiskelemaan pääsi ja sai lukea, loputtomiin. Tuolloin Z.D. istui illat myöhään Petroskoin yleisessä kirjastossa, jossa hän luki mm. Victor Hugon kirjoja. Myös opiston karjalan- ja suomenkielisiin kuoroihin Z.D. osallistui innostuneesti. Kuorot pääsivät avustajiksi Petroskoin Kansallisteatteriin, ja näin teatteritaide avautui Z.D:lle opiskeluvuosina.

Valmistuttuaan v. 1954 Z.D:n edessä oli työ omassa piirissä kotiseudulla. Hänestä tuli "algukluasoin opastaja" eli alaluokkien luokanopettaja. 4-luokkainen koulu oli köyhässä, tiettomässä Uut'arven kylässä, jonne koulutarvikkeet piti opettajien kantaa 8 km:n päästä Kotkatjärveltä. Koulussa oli kylmää, ja rakennus tarvitsi kipeästi remontointia. Kylässä elää kituutti silloin vielä kolhoosi. Lapset puhuivat vain karjalaa, mutta koulun kieli muuttui juuri tuolloin venäjäksi. Niin Stalinin kuin Brezhnevin aikana pelättiin venäjän kielen aseman heikenevän, minkä vuoksi sen käyttöä korostettiin opetuskielenä (Pyöli 1996, 49).

Z.D:n tehtävänä oli opettaa Uut'arvessa oppilaitaan venäjäksi. Vanhemmat ihmettelivät opetuskielen muutosta, koska lapsensa eivät ymmärtäneet opettajan puhetta, eivät edes tienneet, millä kielellä heitä opetettiin. Silloin nuori opettaja ajatteli, että olisi kyllä ollut parempi opettaa lasten äidinkiellellä. Olisihan voinut lisäopetusta antaa venäjäksi.

Kylässä oli hiljaista. Opettaja Z. D. osti itselleen radion, joka oli kylän ensimmäinen. Menipä Z.D. avioonkin ja sai 6 elävää lasta. Ajat paranivat: tuli sähkö, töistä saatiin raha-

palkkaa, parannettiin kylätie ja väen eläminen kohentui. Lapsia vain syntyi kylään vähän, ja tuli yksi paha: se oli viina. Viinaan kariutui Z.D:n avioliitto.

Työskenneltyään 18 vuotta Uut'arvessa Z.D. kutsuttiin Kotkatjärvelle opettajaksi. Sinne hän muutti yksinhuoltajana ison perheensä kanssa. Ensin hän toimi alaluokilla luokanopettajana, sitten suomen opettajana ylemmillä luokilla. Suomen kieli oli tullut vapaaehtoiseksi oppiaineeksi 1960-luvulla. Tosin jo Hrushtshevin aikaan v. 1956 venäjän kielen pakollisuus kouluista oli poistettu ja julistettiin, että kaikki kansallisuudet, joilla oli oma kieli, saivat aloittaa alkeisopetuksen äidinkielellään. Vanhemmille oli annettu vapaus valita lastensa opetuskieli, mutta käytännössä lasten oli käytävä venäjänkielistä koulua, jos muuta ei ollut tarjolla, kuten Aunuksen Karjalassakaan ei ollut (Pyöli 1996, 54). Niinpä Kotkatjärvelläkin karjalaislapset kävivät venäjänkielistä koulua. Venäläisiäkin kylään tuli kymmenvuotiskaudella 1956-1967, koska alueelle suuntautui laaja muuttoliike. Karjalan etninen ja kielellinen koostumus kirjavoitui. (Pyöli 1996,20).

Karjalan puhuminen kouluissa saattoi olla kiellettyä. Jopa Petroskoin pedagogisessa opistossa karjalaa puhuville opiskelijoille naurettiin ja heitä pilkattiin. Tomerimmat selittivät, että karjalaiset ovat kansaa siinä kuin muutkin. (Antonova 2000.)

“Ideologia ja sulattautumistendenssi olivat koko ajan taustalla Neuvostoliiton koulutuspolitiikassa” (Pyöli 1996, 54). Sitten Mihail Gorbatshevin aikana, glasnostin kaudeksi kutsuttuna (1985-91), Neuvostoliiton henkinen ilmapiiri vapautui. Varsin tuntuva oli murros maan reuna-alueilla kansallisten vähemmistöjen elämässä. Murros heijastui myös kielioloihin. (Pyöli 1996,17.)

Ensimmäinen livvinkielen opettaja Karjalassa

Opettaja Zinaida Dubinina perheineen kotiutui Kotkatjärven kylään ja sulautui kyläyhteisöön. Kuten kaikki muutkin Z.D. piti kasvimaata, keräili lastensa kanssa marjat ja sienet, kalastivatkin. Raskasta elämä oli, mutta eteenpäin mentiin. Lapset kävivät koulunsa. Kaksi tyttäristä valmistui Petroskoin yliopistosta.

Kotkatjärveläistä kyläraittia kesäkuussa 2013 (Seppo Hyyrö 2013)

Z.D:llä oli hyvä kontakti rahvaaseen. Kun aika muuttui, alettiin opettaa kouluissa jälleen karjalaa ja Z:stä tuli Karjalan ensimmäinen livvin kielen opettaja v. 1989. Karjalan kielen saaminen kouluun ei ollut yksinkertaista. Kotkatjärvelläkin asiasta kiisteltiin ja kokoonnuttiin kylän kerhotaloon, jossa toisella puolen salia istuivat karjalan kannattajat, toisella puo-

len vastustajat. Keväällä 1989 Z.D. valittiin Kotkatjärven edustajaksi Karjalaisten konferenssiin, jossa hän luki oman ensimmäisen runonsa “Kaivoine”.

Alku oli hankalaa, koska vastustus karjalan kieleen oli voimallista. Koulun venäläisen johdon kanssa oli vaikeuksia, vaikka Moskovasta kuului, että piti kehittää kansallisia kulttuureja. Kun Z. D. kertoi opettajakollegoilleen karjalaisista lauluista, runoista ja tarinoista, nämä tuijottivat kertojaa tyhjin silmin, myös ne, jotka Karjalassa olivat kasvaneet. Jopa kylän karjalaiset miehetkin olivat karjalan kouluopetusta vastaan. Oli vain pieni joukko, joka oli kielen opetuksen puolella. Sentään karjalaisia lauluja ei kukaan vastustanut, ja niin Kotkatjärvellä pidetyn Karjalassa kuuluisaksi tulleen kokouksen 1989 jälkeen opettajien kuoro lauloi ensi kerran Karjalan rahvaan lauluja. Ja silloin Z. D. lausui kylän kerholla ensimmäistä kertaa Kalevalan runoja karjalaksi.

Joguine-kuoro ilahdutti Kotkatjärven koulun karjalaisillassa suomalaisvieraita toukokuussa 2001 (Taisto Valkonen 2001)

“Juureta ni kargei heinäine ei kazva” karjalainen sananlasku sanoo. Karjalaisilla on syvät juuret. Heidän esi-isänsä elivät jo vuosituhansia sitten, rakensivat ja loivat Karjalan kauniiksi ja elinkelpoiseksi. Koska kansa ei kuitenkaan elä pelkällä leivällä, niin tarvittiin paljon runoja, lauluja ja puhetta, joista jotkut elävät yhä Karjalassa. Fil.tri Väinö Kaukonen (1952, 32) on kansanrunouden alkuperäiskysymystä käsittelevässä artikkelissaan nähnyt vastaavanlaista: “Historialliset tapahtumat ja ulkonaiset elämän edellytykset, aineellinen kulttuuri koko moninaisuudessaan sekä yhteiskunnalliset ja valtiolliset olot ovat aina vaikuttaneet ihmisyksilöiden mielikuvitukseen ja siten myös kansanrunouteen.”

Heräte kääntää Kalevala, jota Z.D. oli aiemmin lukenut venäjäksi, tuli Eino Karhun teoksesta “Elias Lönnrot”. Lönnrotia Z. D. kiittää usein siitä, että tämä pelasti häviämästä Kalevalan runot. Myös Moskovassa painettu V. Jevsejevin “Karjalais-suomalainen rahvaan eepos” oli Z.D:lle merkittävä. Z.D. ei voinut kylmäverisesti katsoa sitä, etteivät karjalaiset voineet omalla kielellään lukea Kalevalaa, joka kertoi omien esi-isien ja -äitien elämästä. Kalevalassa on paljon annettavaa ja sillä on sijansa nykyajan karjalaisillekin. Z.D. oli vakuuttunut, ettei pitäisi hylätä omaa kulttuuria, elämäntapoja eikä moraalia. Ei pitäisi loitota Jumalasta eikä luonnosta. Kalevala on yhteinen suomensukuisten muistomerkki, jonka parhaat runot Lönnrot keräsi nimenomaan karjalaisista kylistä, joissa niitä laulettiin pitkinä talvi-iltoina, kalassa, pelloilla, poluilla kulkiessa, töitä tehdessä, metsällä tulien ääressä. Kanteleen soitto kajahti ammoin Aunuksen joka pikkukylässäkin.

Karjalaiskulttuurin vaalimiseksi on joihinkin kouluihin rakennettu karjalaistyylliset pirtit, jollaisessa Kotkatjärven koulun historian opettaja (vas.) kertoi suomalaisvieraille kotiseudun menneisyydestä. Tulkkina toimi Zinaida Dubinina. (Seppo Hyyrö 2013)

Z.D. päätti kääntää Kalevalan karjalan kielelle ja avata oman kauniin Karjalan kielineen etenkin lapsille, jotta nämä näkisivät oman suuren historiansa. Kannustusta Kalevalan kääntämiseen Z. D. sai kylänsä karjalaisilta. Myös oman äidin muisto sydämessä tykytti käännöstyöhön. Äiti oli “pagissut” ja pajattanut” kotioloissa kalevalaisia runoja. Juottovasikalle äiti saattoi sanella: “Midä sugu, sidä heimo, sidä sinä vazazeni. Niittyheiny syödäväkse vilu vezi juodavakse!” Myös lapsille “pajozii pajatettih”. Lapsena Z. D. ei äidin “loruja” juuri kuunnellut, koska sodan keskellä kasvu oli kipeää. Vasta aikuisena Z. D. on tajunnut, miten rikkaan perinnön hän on

äidiltään saanut sanoina, runoina ja lauluina. Muutkin karjalaiset kuin Z. D:n äiti “pakisivat” kuin kalevalaiset aikoinaan. He kerjäsivät luonnosta armoa ja jos olivat kipeitä, niin äidit paransivat sairaita “lugusillaan” tai puhelemalla kuin Kalevalassa.

Kun Z. D:n työ karjalan opettajana alkoi Kotkatjärven koulussa, ei ollut oppimateriaalia, jonka puutetta muutkin karjalan kielen opettajat valittivat 1990-luvulla (Antonova 2000). Z.D. päätti itse luoda luettavaa lapsille. Kokoonnuttiin kylän karjalaiden kanssa ja etsittiin kaikki vanhat laulut. Haastateltiin kylän rahvasta ja kirjoitettiin muistiin vanhoja runoja, lauluja ja tarinoita lapsille luettaviksi. Koululle saatiin oma TV-asema turkiseläimiä kasvattaneen kolhoosin tuella, ja niinpä kerran viikossa rahvaan kodeissa voitiin kuulla omakielistä puhetta. Mummot ja vaarit yhtyivät tuumaan. Koulussa pidettiin karjalankielisiä pruasniekkoja ja joka vuosi oli suuri Kalevalapruasniekka, jossa opettajien kuoro lauloi. Käytiin esiintymässä muissa kylissä ja Suomessakin. Lapsille avattiin kesällä karjalankielinen leiri, jolle perustan Z.D. hankki Opetusministeriöstä. Leiri “Livvin lintuset” sai palkinnon Moskovasta. Hyvä oli aika tuolloin 1990-luvulla karjalan kielen suhteen. “Paras aika, mitä on ollut karjalan kielellä” Z. D. tuumaa nyt jäljestäpäin.

2000-luvulle tultaessa Z. D:llä oli 75 kollegaa 12 eri piirissä ja 53 koulussa. Opettajista vain 2 oli miehiä. Nuoret karjalan kielen opettajat olivat harvinaisia, ja niinpä karjalaa opettivat jo eläkkeelle siirtyneet tai eläkeikää lähenevät naiset. Opettajat pitivät yhtä mm. käyden kursseja Aunuksessa. (Antonova 2000.)

Tyhjästä nyhjätty karjalainen oppimateriaali

Z. D. aloitti karjalan opetuksensa rakentamisen tyhjästä. Venäläinen koulunjohtaja ihmettelikin, miten karjalan opetusta ylipäätään saatettiin antaa, koska ei ollut mitään, mihin nojautua. Hän tarkoitti puuttuvia oppimateriaaleja. Dubinina vastasi rehtorilleen: “Onhan meillä sentään päämme”. Vastaava kokemus “omasta päästä” on ollut monella muullakin karjalan opettajaksi ryhtyneellä (Antonova 2000).

Z.D. laati kaikenlaista oppimateriaalia. Hän kirjoitti runoja ja tarinoita, käänsi, laati ohjelmistoja, kirjoitti virsiä suurille blanketeille, jotta lapset saattoivat lukea niitä laulaessaan. Hän toimitti opetuskirjankin, jonka käsikirjoitus kyllä hukkui ministeriöön.

Ensimmäiseksi ilmestyi Z. D:n kääntämänä “Lasten Raamattu” v. 1995. Se annettiin jokaiseen karjalaiseen kotiin. Kysyjä oli paljon, ja vastaanotto oli erittäin hyvä. Lapsille luettiin Raamattua karjalaksi oppitunneilla. Silloin lapset eivät osanneet lukea karjalan kieltä itse, mutta heitä opetettiin sitä lukemaan. Karjalankielinen pyhäkoulu avattiin Kotkatjärvellä suomalaisten avustamana. Suuri urakka oli äänittää karjalaksi kanadalaisten tekemä Jeesus-elokuva. Z. D. käänsi tuon Luukkaan evankeliumin mukaan tehdyn filmin tekstin ja luki sen. Tuolloin hän raatoi illat koulun kylmässä kabinetissa ja luki tekstejä sormet kohmeessa.

Raamatun käännoistyö jatkui Z.D:n elämässä. Hänet kutsuttiin karjalankielisen Raamatun käännoistyöryhmään, johon kuuluivat suomalaiset Inka Pekkanen ja Sinikka Saari. Z.D. noudatti kutsua, jonka hän koki Jumalan käskyksi. Käännoistyö vei Z.D:n 10 vuoden aikana lukuisia kertoja Suomeen, Helsinkiin ja Tampereelle. Osia käännoistyön tuloksista julkaistiin vihkosin. Vanhempi polvi ei ollut oppinut lukemaan karjalaa koulussa, mutta Oma Mua -lehteä lukien oli opittu äidinkielen lukemista. Raamatun käännoiset ja sitten vuonna 2003 ilmestynyt

Uuzi Sana (Uusi Testamentti) antoivat lukumateriaalin rahvaalle.

Uuden Testamentin karjalankielisen käännöksen ilmestymisjuhlaa vietettiin 4.5.2003 ensin Petroskoin upeassa Filharmonia-salissa, sitten Kotkatjärvellä ja vielä seuraavana päivänä Aunuksessakin. Pertroskoissa juhlayleisön silmien edessä luki “Ozakkahat ollah net ket kuultah Jumalan sana da ruatah sidä myöte”. Arvokkaaseen ohjelmaan kuului mm. alueen arkkipiispa Manuilin tervehdys ja Z.D. palkitseminen korkeaarvoisella mitalilla. Tuolloin Karjalassa toimi 54 ortodoksista kirkkoa. UT:n käännöstyössä Dubininan 10 vuoden työpanos oli keskeistä. UT saatiin kylien karjalaisille sekä kirjana että äänitteinä, joita nauhalle ovat lukeneet mm. arkkipiispa Leo ja Z. D (Nenonen 2008). Rahvas on mielellään lukenut ja kuunnellut UT:ta. Z.D:n tunteja kuvaa toteamus: Se kieli ei häviä, jonka kielellä on Raamattu. Vanhan Testamentin kirjoitusten kääntäminen karjalaksi on meneillään, ja Z. D. on siinäkin työssä ollut mukana.

Kalevala kääntyi kokonaan karjalaksi

Kalevalan käännöstyöhön ryhtyminen oli Z. D:lle kutsumustyö, niin oman sisäisen motivaationsa kuin opettajatyönsä vuoksi. Jo ennen Uuden Testamentin käännöstyötä Z. D. oli aloittanut Kalevalan runojen kääntämisen. Kun Z. D:n venäjänkielistä Kalevalaa lukeneet oppilaat luulivat Kalevalan sankareita venäläisiksi väkeviksi miehiksi, eivät karjalaisiksi, niin Z.D:n usko Kalevalan kääntämisestä karjalaksi vahvistui entisestään.

Kalevala-käännöksiään Z. D. luki oppilailleen, jotka innostuivat. Kalevala-pruasniekoissa esitettiin käännettyjä Kalevala-runoja, ja karjalaiset iloitsivat kuullessaan omasta muinaisesta elämästään. Kalevala-runojen nosto oli hyvin rakasta kansalle, joka oli harjaantunut vaikenemiseen ja puhunut vain

omien seinien sisällä.

Koulupäivien jälkeen opettaja Z. D. istui illat pitkät koululla, luki, käänsi ja kirjoitti. Kalevalan runo toisensa perään kääntyi karjalaksi vuosien varrella. Omina mielirunoinaan kääntäjä pitää erityisesti Lemminkäisen äidin ja Ainon tarinoita, mutta suosikkeja ovat hänelle myös muut naisista kertovat runot. Näytteeksi karjalankielisestä Kalevala-käännöksestä on alla pätkä Kullervo-runosta (33. runo) Z. D:n kääntämänä. Vieressä samat säkeet suomenkielisinä.

Kullervo, Kalervon poigu,	Kullervo, Kalervon poika,
Kaššalih evähät pani,	otti konttihin evästä,
Ajoi lehmät suodu myö,	ajoi lehmät suota myöten,
Ice kangahale nouzi,	itse kangasta kapusi.
Nenga sanoi astujes,	Sanan virkki vierressänsä,
Karjan ajajes pagizi:	kertoeli käyessänsä:

Z. D. jäi eläkkeelle Kotkatjärven koulusta palveltuaan siellä 25 vuotta, mutta on jatkanut uutterasti työtään karjalan kielen eteen, palkatta. Joskus hän on saanut pienen palkkion työstään. Paras palkka on ollut kuitenkin se, että Kotkatjärvellä vuosituhaten vaihteessa puhuttiin yleisesti karjalaa ja lapset saivat koulussa 1-2 tuntia äidinkieltänsä opetusta, joka kyllä on myöhemmin vähennetty miltei olemattomiin. Rahvas kuullessaan Kalevalaa omalla kielellään toteaa: "Tässä se on! Kalevala on sydämessämme, meidän geneissämme." Siinä ilo kääntäjälle, joka on saanut myös kielteisiä kannanottoja työstään. Häntä on moitittu siitä, ettei Kalevalaa olisi pitänyt kääntää takaisin karjalaksi, koska Lönnrot on sen kerran kääntänyt kulttuurikielille eli suomeksi. Miksi Kalevala pitäisi kääntää takaisin!

Kun Kalevala oli lähes kokonaan käännettynä, Petroskoin pedagogisen yliopiston silloinen karjalan kielen opettaja rohkaisi Dubininaa kääntämään loputkin Kalevalan runot, jotta

Kalevala voitaisiin julkaista karjalankielisenä. Dubinina teki työtä käskettyä, ja niin 15 vuoden suurtyö tuli valmiiksi vuonna 2006. Painatusta käännökselle ei vain Karjalasta löytynyt. Niinpä Suomessa Karjalan kielen seura otti käännöksen, ja karjalankielinen Kalevala ilmestyi 3.12.2009 Helsingissä. Arvokkaassa julkistamistilaisuudessa SKS:ssa olivat mukana lähes 100 vieraan joukossa silloinen Tasavaltamme presidentti Tarja Halonen sekä molempien kirkkokuntiemme arkkipiispat. Presidentti Halonen korosti juhlapuheessaan vähemmistökielen merkitystä ja sitä, että tuolloin 160-vuotias Kalevalamme oli vihdoon luettavissa karjalaksi. Halonen piti käännöstä kunnianosoituksena niille Lönnrotin tapaamille runonlaulajille, joiden äidinkielellä Kalevala Z:D:n käännöksenä ilmestyi.

Karjalankielisen Kalevalan ilmestymisjuhlassa 3.12.2009 Helsingissä puhuivat mm. Suomen Tasavallan presidentti Tarja Halonen ja käännöstyön tehnyt opettaja-runoilija Zinaida Dubinina. (Seppo Hyrö 2009)

Kevät 2010 oli Kalevalan kääntäjälle raskas ja murheellinen. Hän koki kotiseudullaan suoranaista vainoa. Z. D:tä am-

muttiin kotipolulla jalkaan. Suomalaisten Kalevalan päivänä hänen yksi tyttäristään kuoli. Vainaja lähetettiin sinetöidyssä arkussa haudattavaksi kotikylän multiin. Kevään koittaessa koki Z. D. vielä kolmannenkin surun, kun hänen maaseutukotinsa Lumatjärvellä poltettiin. Palossa menehtyi myös Z. D:n poika. Tapahtumien tekijät ovat tietymättömissä.

“Ei pienytty pellole lykätä”

Pienelläkin kansalla tulisi olla valta elää. Vuonna 2009 arvioitiin, että karjalaisia oli Venäjällä yli 200 000 ja Suomessa noin 25 000, joista viidennes puhui karjalaa jatkuvasti. Karjalan kieli on kyllä häviämässä, joskin Karjalan kylissä puhutaan entistä avoimemmin äidinkieltä. Siellä ei tarvitse enää pelätä sen käyttöä. Kieltä puolustetaan, mutta yhteistä kirjakieltä ei ole saatu luoduksi. Karjalaiset eivät kieltään halua väkisin tehdä eivätkä syrjiä venäjää, vaan he tekevät työtä oman kulttuurinsa ja kielensä eteen saadakseen olla kaksikielisiä ja -kulttuurisia. Toivovatpa, ettei suomi olisi karjalaisnuorille äidinkielen kilpailija, vaan tie suomeen kulki karjalan kautta. Uskoa kielen eteen tehdyn työn hedelmistä pidetään yllä. “Usko on gu valgei iespäi, kudai kuccuu.”, Z.D. siteeraa ja jatkaa venäläisellä sananparrella “Toivo kuolee viimeisenä”.

Karjalankieliselle Kalevalalle on lukijoita. Omakielisestä Kalevalasta on mahdollista tulla yksi karjalaisen identiteetin keskeinen osa. Euroopan Unionin myötä vähemmistökielet ovat saaneet todellisen mahdollisuuden elää ja kehittyä. Karjalan tasavallassakin on vuonna 2004 hyväksytty kielilaki, joka turvaa karjalalle vähemmistökielen aseman. Laki mahdollistaa kielen kehittymisen kirjakieleksi.

Vaikka karjalan kielen eteen työtä tehneet ihmiset ovat 2010-luvulla äidinkiellensä suhteen apealla mielellä, uskoakin on.

“Kieli on kuin lintu, se elää vapaana, lentää minne tahtoo ja minne tahtoo”, Z. D. muistuttaa ja jatkaa: “Meile pidäy meijän kieli, myö olemmo livgiläzet”. Hän uskoo, ettei hyvä voi hävitä jäljettämiin eikä elämä loppu maaseudulla. Metsäkin kasvaa uudestaan, vaikka sitä nykyisin hakataan. “Tulee uudet ajat”.

Itse Z. D. elää 80-vuotispäivänsä kynnyksellä uutta aikaa: hän on saanut iPadin, jonka välityksellä hän kääntää VT:n Jesajan kirjaa karjalaksi suomalaisten kääntäjäkollegoiden kanssa.

Kotkatjärven kotinsa parvekkeelta Zinaida Dubinina osoittaa vieraalleen sitä paikkaa, jossa luoti lävistä hänen nilkkansa v. 2010. (Tuula Hyyrö 2013)

LÄHTEET

A. Painetut lähteet

Akilan, Ivan. 2001. Suomalais-karjalastuttamine vaigo ve'nalas-karjalastuttamine. *Oma Mua* 2.5.2001, 2.

Antonova, Natalja. 2000. Opastajan ruadoh neruo pidän olla. *Oma Mua* 28.9.2000, no 39, 2.

Anttila, Aarne. 1985. Elias Lönnrot: elämä ja toiminta. Helsinki: SKS.

Dubinina, Zinaida. 2003. Valgei Koivikko. Petroskoi: Periodika.

Dubinina, Zinaida. 2013. Kirjutukset. Karjalan Kielen Seura r.y. Kopijyvä.

Hyrrö, Tuula. 2009. Kalevala karjalan kielelle. *Aikalainen*. Tampereen yliopiston tiede- ja kulttuurilehti 10, 7.

Hölsä, Martti. 2000. Itäkarjalaisopettajia Suomessa jatkosodan aikana. *Okka-säätiön julkaisuja*.

Hölsä, Martti. 2002. Suomalainen kansakoulu Itä-Karjalassa 1941–1944. *Okka-säätiön julkaisuja*.

Kaukonen, Väinö. 1952. Karjalais-suomalainen kansanrunous Karjalan kansan alkuperäiskysymyksen valossa. Neuvostoliitto-instituutin vuosikirja No 3, 20–32.

Kotus. Kotimaisten kielten keskus. www.kotus.fi luettu 16.8.2014.

Kulomaa, Jukka. 1989. Äänislinna. Petroskoin suomalaismiehityksen vuodet 1941–1944. Helsinki: SHS

Lönnrot, Elias. 2009. Kalevala. Karjalankieline tevos. Helsinki: Karjalan Kielen Seura.

Mäkinen, Riitta. 2001. Aunus harmaasilmä lempääläisten matkakohteena. *Lempäälän-Vesilahden Sanomat* 9.7.2001. No:o 52, 8.

Mäkinen, Riitta & Hyrrö, Tuula. 2009. Kalevalaa ja komediaa karjalan kielellä. *Pirta* 3, 44.

Nenonen, Säde. 2008. Karjalan kieli luontuu mainiosti runollisiin psalmeihin. Helsingin Sanomat 11.7.2008.

Penttonen, Matti. 2006. Karjal-Suomi-Karjal sanakniigu. Karjalan Kielen Seura r.y. Kopijyvä.

Pyöli, Raija. 1996. Venäläistynvä aunuksenkarjala. Kielenulkoiset ja -sisäiset indikaattorit kielenvaihtotilanteessa. Joensuu yliopiston humanistisen tiedekunnan julkaisija no 18.

Pyöli, Raija. 2012. Livvinkarjalan kielioppi. Karjalan Kielen Seura. r.y. Kopijyvä.

Turun Sanomat. 26.7.2007. Lemminkäisen äiti puhuu karjalan kieltä. Verkkolehti. <http://www.turunSanomat.fi/kulttuuri/luetu-30.3.2009>.

Seppälä, Helge. 1989. Suomi miehittäjänä 1941–1944. Helsinki: SN-kirjat Oy.

Volkov, Aleksander. 2001. Karjalazien kerähmö Priäz s. Oma Mua 18, 2.

Väänänen, Pentti & Mäkinen, Riitta. 2013. Matka Laatokan ja Aunuksen Karjalaan. Väänästen sukupuu N: o 21, 52–59.

Uuzi Sana. 2003. Helsinki: Biblienkiännändüinstituuttu.

Yle Uutiset. Kulttuuri. 3.12.2009 klo 16.02. Kalevala kääntyi vihdoon karjalan kielelle. <http://yle.fi/uutiset/kalevala-kaantyi-vihdoon-karjalan-kielelle/59...> luettu 17.8.2014

B. Muut lähteet

Haastattelut: Dubinina, Zinaida.

-Aunuksen Kotkatjärvellä 26.5.2001 ja 6.6.2013,

-Lempäälässä 12.4. 2009 ja Helsingissä 3.12.2009

Kirjeenvaihtoa.

-Dubinina, Zinaida – Hyyrö, Tuula. 2000–2014